

MEGJEGYZÉSEK EGY VITÁHOZ

DOMANOVSKY Ákos

Ez évi 1. számában a Könyvtári Figyelő egy vitának adott helyet, amelynek három résztvevője – Csűry István, Fügedi Péterné és Vajda Erik¹ – egyrészt a bibliográfiai leírás új magyar szabványáról², még inkább azonban a leíró betűrendes katalogizálás folyamatban levő szabványosítási reformjának általánosabb érdekű problémáiról cseréltek ki nézeteiket. Mind a két téma igen aktuális lévén, azt hiszem, nem lesz hiábavaló, ha csatlakozom, és a vitázók néhány állásfoglalásához megjegyzéseket fűzök.

Az első cikk, CSÚRY Istváné, a leíró katalogizálás módszereiben könnyelmű módon végrehajtott változtatások, közelebbről pedig az „amerikai közgondolkozásnak” azok ellen a 18–19. lapokon felsorolt újkeletű jelszavai ellen irányul, amelyekre egészen mélyreható ilyen változtatások követelését alapozzák. E jelszavak elvetésében jórészt egyetértek Csűryvel. Csak a „közgondolkozás” szó használatát kifogásolnám. Az amerikai könyvtárosok nagy többsége még ma is távol áll e tételek elfogadásától, s csak egy kisebbség írja őket a zászlajára – ezt azonban nemcsak Amerikában, de Angliában és egyebütt is teszi.

Elismerést érdemel Csűry, hogy magára vállalta egy reprezentatív statisztikai felmérés rendkívül vesződéses, áldozatos munkáját. Felmérése a katalógushasználók szokásaira, és ezzel együtt a leíró katalógus bejegyzései, tételei fejének, szóval a leírások hozzáférési pontjainak értékére, hatékonyságára kíván világot vetni, és egyúttal egy friss empirikus érvet szolgáltatni annak a bizonyítására, hogy a sloganek népszerűségének növekedése ellenére mindmáig még semmi okunk sincs arra, hogy a katalogizálás évszázados tapasztalatkincsének alapvető elemei közül bármelyiket is feláldozzuk.

Bár az ilyen, aránylag nagyon csekély anyagot felölelő reprezentatív felmérések bizonyító értéke nem túl nagy, de a valóban konkluzív vizsgálatok híján eredményeik mégis érdeklődésre tarthatnak igényt. Csűry táblázata is tartalmaz olyan számokat, amelyeket egyenesen izgalmasaknak találok.

Sajnálom viszont, hogy Csűry cikke nem reprodukálja a szétküldött kérdőívet magát és a kitöltésére adott utasításokat – ahogyan ez az ilyen felmérések publikálásánál szokásos. Ez a hiány megnehezíti eredményeinek az értékelését és mérlegelését. Válaszában Vajda Erik azt mondja, hogy Csűry kérdőívének „egyetlen célja volt: ...az egyéni szerzői rendszó védelme...” (30. p.); és Csűry maga is bevallja, hogy kérdőívét „p o l e m i k u s céllal tervezte meg” (18. p.). Kérdés, hogy ez a polemikus cél nem adott-e eleve gellert az eredményeinek? Erre csak kérdőívének az ismerete alapján válaszolhatnánk.

FÜGEDI Péterné Csúrynek adott „Válasz”-át a következő megállapítással indítja el: „Igaza van Csúry Istvánnak akkor, amikor a katalogizálástól megkívánja, hogy magáról a műről, és ne csak az adott kiadásról tájékoztasson. Nincs azonban igaza akkor, amikor a feladat ellátását a bibliográfiai leírástól kéri számon” (25. p.).

Előre kell bocsátani, hogy Fügediné itt a „bibliográfiai leírás” terminust természetesen ugyanabban az értelemben használja, mint az MSZ 3424/1–78 szabvány. E szabvány a könyvek szokványos típusú katalogizálási szabályzatának két főrésze közül az egyiknek a funkcióját látja el: rögzíti a könyvek cíMLEÍRÁSA tartalmának és formájának szabályait, kivéve azonban a cíMLEÍRÁS besorolási elemeire vonatkozókat, vagyis azokat, amelyeket a hagyományos katalogizálási szabályzatok másik főrésze szokott magába foglalni. A „bibliográfiai leírás” terminusnak tehát, amelyet eddig a „cíMLEÍRÁS” szó szinonimájaként is használhattunk, új jelentést ad, és ez: a besorolási elemekkel még el nem látott cíMLEÍRÁS. Annak természetesen nincsen akadálya, hogy ezt a terminológiai újítást, amelyet az ISBD/M kezdeményezett, magával az ISBD/M-mel együtt, mi is átvegyük. De azt minden félreértés elkerülése végett föltétlenül hangsúlyozni és tudatosítani kell, hogy itt egy azelőtt sem ismeretlen terminusunk az eddigtől eltérő, új jelentést kapott. Az új szabvány ezt a feladatot elmulasztotta elvégezni: az 1.6 §-ában adott definíció egyáltalában nem utal a jelentés eltolásának tényére; sőt a „nyilvántartásba vétele” kifejezés beiktatásával még némileg megtévesztővé is válik.

Ennek a tisztázására Fügediné idézett megállapításának az interpretációjához volt szükségünk. Az idézett mondatát olvasva visszalapoztam és újra elolvastam Csúry cikkét – azt hittem, hogy előszörre figyelmetlenül olvastam. De hiába – másodszorra sem találtam benne annak nyomát, hogy ő attól, amit most már bibliográfiai leírásnak hívunk, kérné számon az egyedi művekre vonatkozó információt. A 15. lapon ezt mondja: „És ha [majd az új szabvány] kiegészül a cíMLEÍRÁSSZABVÁNNYAL, az sem lesz egyéb a Párizsi alapelvek valamilyen revideált változatánál”. Ez az eljövendő cíMLEÍRÁSSZABVÁNYRA való utalás mutatja, hogy Csúry nem követte el a hibát, amit Fügediné neki tulajdonít. Én az ő cikkét úgy értem, hogy annak éle nem a már kész magyar szabvány ellen, hanem az ellen a lehetőség ellen irányul, hogy a tervezett „szabvány-család” eljövendő további tagjai magukéva tegyenek majd a már említett divatos jelszavak közül olyanokat is, amelyek elfogadhatatlanok.

Ami Fügedinének az ISBD/M és az MSZ 3424/1–78 lényegére és funkciójára vonatkozó megállapításait illeti, azokkal nagyjából egyetértek. Csak azt teszem szóvá, hogy egyik állítását egy kissé nyersen megfogalmazottnak tartom. „Az első funkció eszköze a bibliográfiai leírás” – mondja (26. p.). Én inkább úgy fogalmaznám ezt meg, hogy a bibliográfiai leírás önmagában a leíró katalógus egyik alapfunkciójának az ellátására sem képes – mindhárom funkcióját csak besorolási elemekkel megfejelve, azokkal együtt láthatja el. Viszont igaz, hogy a bibliográfiai leírásnak feltétlenül tartalmaznia kell mindazokat az adatokat, amelyekből az a lapfej megszerkeszthető, amellyel együtt a bibliográfiai leírás elláthatja a katalógus első alapfunkcióját; azokat viszont, amelyek a másik két alapfunkció ellátásához szükséges lapfej megszerkesztéséhez kellenek, az esetek egy elég számottevő részében a bibliográfiai leírásnak nem kell föltétlenül tartalmaznia.³

A legtöbb mondanivalóm VAJDA Erik cikkéről van, amelyben a katalogizálási reform ügyét általában veszi védelmébe.

Három fő tézise ellen semmi ellenvetésnek nincsen helye. Teljesen igaz, hogy a körülmények változtával időről időre törvényszerűen be kell következnie egy olyan állapotnak, amelyben a régi katalogizálási technológia időszerűtlenné és alkalmatlanná vált elemeinek a felszaporodása miatt a reform már elkerülhetetlen. Igaza van abban is, hogy a mi korunkban a technikai fejlődés sokkal kényszerítőbb szükségessé tette a katalogizálásban a nemzetközi egységesítést, mint amilyen az eddig bármikor is volt; mert sokkal nagyobb anyagi előnyökkel, megtakarításokkal jutalmazza azt, mint valaha. S végül abban is, hogy – ugyanebből az okból – a nemzeti reformok irányát ma lényegében meghatározzák a nemzetközi egységesítés terén megtett lépések.

Itt azonban ahhoz, amire Vajda is rámutat, hogy ti. ez szükségszerűen fájdalommal jár, még hozzátenném, hogy emellett bizony néha még hátralépést is követel egy-egy konkrét ponton, egy-egy nemzeti gyakorlattól. Az ideális és racionális az lenne, ha az egységesítést szolgáló új nemzetközi szabályzatok minden egyes részfeladatot illetően kiválasztanák a különböző nemzeti megoldások közül a legfejlettebbet, legsikerültebbet, és ezt vennék át. Ezzel elérnék, hogy ne csak egészükben múlják felül az egyes nemzeti szabályrendszereket, amelyeknek helyébe lépnek, hanem emellett egyetlen speciális kérdésben se maradjanak el egyetlen nemzeti megoldás mögött sem. Ezt azonban általában nem érik el. A nemzetközi bizottságokban is a többség dönt; ez a többség az elmúlt évek során általában angolszász volt, és bizony nem egyszer nem sikerült ráébrednie, hogy a szőnyegen lévő kérdésben nem a hagyományos angolszász megoldás az optimális; viszont sikerült a nemzetközi szabályzatokba nem egy vitathatatlanul szuboptimális, de az angolszászoknak kedves, mert megszokott, megoldást belemajorizálnia. Ebben is igaza van Csúrynek. Kitűnő példa erre a zárójelek forrásmegjelölő szerepének a szabályozása az ISBD/M-ben.

Visszatérve Vajda cikkéhez, rá kell mutatnom, hogy nagy vonalaiban helyes állásfoglalása nem ment a negatív vonásoktól: helyenként olyan kijelentések bukkannak fel benne, amelyek világosan elárulják, hogy a leíró betűrendes katalogizálás – amelyről ír – számára eléggé idegen terület. Ezt egyébként ő maga sem tagadja: Fügediné hozzászólását említve, azt mondja, hogy „a katalogizálás avatott és hivatott szakértőinek párbeszédébe” nem tud és nem is akar „illetéktelenül” belebeszélni (30. p.). Ennek ellenére meglepő biztonsággal vet el olyan nézeteket, amelyeket e katalogizálási ág „illetékes” képviselői többségének még eszében sincs elvetni.

A központi téma, amivel itt foglalkoznunk kell, az a nézete, hogy a főlap kiválasztásának, a melléklapoktól való megkülönböztetésének a fontossága ma már idejétmúlt dogma. Ennek a nézetnek, amelynek a hangoztatására többször visszatér, a legrészletesebb kifejtését egy jegyzetben adja, a következőképpen:

„A »főlap-melléklap dogmán« annak a szemléletnek az alapját és megnyilvánulását értem, amely szerint bárminemű különösebb jelentőséggel bírna, hogy egy katalógus vagy bibliográfia (vagy annak utalója) különböző rendszavaihoz beosztott tétel egyes megjelenési helyei közül melyik az elsődleges. Ezzel kapcsolatban mindenekelőtt rögzítendő, hogy minden kötelező besorolási elem, illetve az ezek bármelyikéhez besorolt tétel egy-

formán elsődleges jelentőségű, sőt ezekkel azonos jelentőségűek azok a tételek (lapok), amelyek a fakultatív, de a könyvtár által alkalmazandónak vélt egyik besorolási elemnél található. Ilyen értelemben minden lap (vagyis a tétel minden megjelenése) főlap. A főlap fogalma tehát tulajdonképpen idejétmúlt... Hogy milyen rangsor szerint kell az ilyen értelemben vett »főlap« besorolási elemét meghatározni, az szabványosítható, de a szabvány e részének meggyőződésem szerint nincs számottevő jelentősége”. (40. p. 8. sz. jegyzet.)

A könyvtárosok és bibliográfusok eddig legjelentősebb megmozdulása a leíró betűrendes katalógusok szolgáltatása információk egységességének a megteremtése érdekében, az 1961. évi Párizsi Konferencia volt. Ez a konferencia lényegében éppen a főlap-fejek megválasztása világméretű uniformizálásának az elérését célozta meg. Vajda felfogása szerint, úgy látszik, az azóta eltelt 18 év alatt akkorát fordult a világ, hogy a Párizsi Konferencia ma már célt távesztettnek, elhibázottnak, s eredményei érdekteleneknek tekinthetők.

Igaz, hogy az utolsó 18 év alatt a világ, s a könyvtárak világa is, nagyot fordult bizony. De hogy távolról sem akkorát, mint Vajda gondolja, annak a bizonyítására az Anglo-American Cataloguing Rules-nak a közelmúltban megjelent 2. kiadását idézem.⁴ Ennek előszava szerint a vezérelvek között, amelyek a 2. kiadás összeállításának alapjául szolgáltak, az első: „Az 1961. évi Párizsi Elvekkel való egyezés megőrzése, ahogyan ez már az 1. kiadásban is kifejezésre jutott”.

Általános bevezetésében pedig ugyanez a 2. kiadás megállapítja, hogy saját „II. [a besorolásra vonatkozó] része azon az elven nyugszik, hogy minden leírt egység számára készül egy főbejegyzés, s ezt mellékbejegyzések egészítik ki” (0.5 §). Ehhez még hozzáfűzi, hogy az alternatív címfejek alkalmazásának kérdését ugyan megvitatták, de végül is eltekintettek a szabályok közé iktatásától, főleg azért, mert hiányzott az idő egy ilyen változtatás jelentős implikációinak a megvizsgálására. Vagyis:

1. az angol-amerikai-kanadai szakemberek többsége ma is változatlanul a főlap és melléklap megkülönböztetésének az alapján áll;

2. teszi ezt azért, mert nem látja elég tisztázottnak egy másik módszer bevezetésének a következményeit; másszóval, tart attól, hogy a különböző előjelű következmények mérlege kedvezőtlenül is alakulhat;

3. a fogalmazás nem zárja ki annak a lehetőségét, hogy a szabályok egy jövőbeli újabb revíziója esetleg a kétféle megoldás alternatív alkalmazásának az engedélyét fogja kodifikálni; s azt sem, hogy eközben a prímét továbbra is a főlap-melléklapos megoldás kezében hagyja.

Mindebből az következik, hogy Vajda nagyon elsiette leszámolását a „főlap-melléklap dogmával”. Az AACR 2. kiadásának megszerkesztésében résztvett több száz angol, amerikai és kanadai szakembernek a jelek szerint jelentős többsége ezen a ponton bátorságban messze elmaradt Vajda mögött. Hogy milyen nagyon messze, az csak akkor világlik ki igazán, ha a magyar és az amerikai könyvtárak gépesítési szintje között a ma ténylegesen fennálló differenciára gondolunk.

Vajda ugyanis állásfoglalását a „nemzetközi szaksajtóban” jelentkező megállapításra alapozza, amely szerint „küszöbön áll a számítógép memóriájában tárolt katalogizálási

adatoknak, az on line katalógusoknak a korszaka” – és felteszi a kérdést, hogy „Vajon akár Debrecenben, akár Budapesten addig akarjuk-e halogatni... az új katalogizálási szemléletnek az érvényesülését, amíg tényleg el nem érkezik ennek a »rekatalogizálásnak« az időszaka?” (36. p.)

Erre magától értetődőleg igenlőleg kell válaszolnom. Mi egyebet is tehetnék? Amíg a magyar könyvtárak cédulakatalógussal dolgoznak, addig egyenesen komikus lenne a komputerre szabott szemléletre alapozni katalogizálási szabályainkat. Egy katalogizálási szabályzat átlagos élettartamát kb. egy negyedszázadra tehetjük – ilyen időközönként válik aktuálissá egy-egy új reform. Ebből következik, hogy a most folyamatban levő magyar szabványosítási reformnak szükségszerűen a cédulakatalógusok szempontjaiból és szükségleteiből kell kiindulnia. Egy negyedszázad múlva talán majd gondolhatunk – valószínűleg csak mint alternatív megoldásra – egyébre is.

Amíg pedig elsősorban a nem-gépesített katalógusokra kell gondolnunk, addig nem lehet vitás, hogy a főlap kiemelését és annak módját a szabályalkotás központi jelentőségű problémakörének kell tekintenünk. (S itt azt se felejtjük el, hogy a legkülönbébb közületi és egyéni, hosszabb és rövidebb lejáratú feladatok ellátásánál a nem gépesített, egyszerű, írott, sokszorosított és nyomtatott betűrendes jegyzékek használata, a komputer győzelme után is, valószínűleg beláthatatlan időkig, nem lesz kiküszöbölhető.)

Tíz évvel ezelőtt elég lett volna ezt kijelentennem – habozás nélkül mindenki egyetértett volna velem. Vajda Erik példája azonban azt mutatja, hogy azóta még a kitűnő könyvtárosok is, miközben sok újat tanultak, sok régi igazságot bizony el is felejtettek, s egyáltalában nemcsak olyanokat, amelyek már megszűntek igazságok lenni. Így hát ma már nem elég állítanom – bizonyítanom is kell.

Azután, hogy a katalóguscédulák sokszorosítását bevezettük, és a melléklapokat nem körmöljük vagy gépeljük többé külön-külön, a főlap-melléklap megkülönböztetésnek még mindig maradt két igen fontos funkciója. Beszéljünk először a közvetlenebbül plauzibilisről.

A leíró betűrendes katalógusnak – amelyhez, szerényen becsülve, a könyvtárak látogatóinak még mindig legalább a fele fordul információért – egy történeti fejlődés eredményeképpen ma, ha korszerű akar lenni, három különböző alapfunkciót kell ellátnia. (Ezek ellátásának a fontosságát Vajda is elismeri – részben explicite, részben implicite.) Nemcsak arra kell gyorsan, könnyen hozzáférhetően választ adnia, hogy egy bizonyos könyv megvan-e a könyvtárban, hanem arra is, hogy egy bizonyos műnek milyen különböző kiadásait és egy bizonyos szerzőnek milyen írásait tudja kézbe adni a könyvtár. Itt megint csak becsülésre kell támaszkodnom: azt hiszem, a leíró katalógus ama használóinak, akik egy konkrét művet keresnek, legfeljebb a fele keresi az illető mű egy bizonyos kiadását, míg a másik fele a könyvtárban rendelkezésre álló valamennyi kiadásáról akar információt.

Ezt az információt egy ősi szokás alapján általában a mű szerzőjének neve és/vagy a mű címe alatt keresi. Azonban – amint ezt Vajda nagyon helyesen hangsúlyozza – akad közöttük elég, aki e két adat egyikét sem ismeri, s a mű különböző kiadásai valamely más adatának – a szerkesztő, kompilátor, átdolgozó, fordító, illusztrátor, vagy a mű,

vagy egyik kiadásának a létrehozatala körül valamilyen szellemi szerepet játszott testület nevének – a segítségével szeretne célhoz jutni.

A főlap kiemelését mellőző megoldás ezt az igényt az esetek egy nem jelentéktelen részében nem tudja kielégíteni, mert egy és ugyanazon mű egyes kiadásain megjelenhetnek a fogódzó szerepének az ellátására alkalmas olyan adatelemek, amelyek a mű előző kiadásainál hiányzottak, – és megfordítva. Ennek a nehézségnek az áthidalására a vitathatatlanul legcélszerűbb, legolcsóbb és leghatékonyabb módszer a kiemelt főlap alkalmazásának módszere – vagyis az a módszer, amely ugyanazokat a szigorú szabályok alapján a főlap besorolási elemeiül kiválasztott, meghatározott adatelemeket az ugyancsak szigorú szabályokban meghatározott egységes, ill. egységesített formájukban teszi egyöntetűen valamennyi kiadás főlapjának az élére.

A főlap másik nagyjelentőségű funkciója azon alapul, hogy a főlap-fej ugyanazt a szerepet játssza, mint a személyek esetében a név: lehetővé teszi a katalogizált egység könnyű, biztos, egyértelmű megjelölését, megnevezését. A főlap-fej megkonstruálása szabályainak nemzetközi egységesítése esetén ezt világméretben teheti. Természetes, hogy ez a szolgálata óriási kényelmet jelent: hallatlanul megkönnyíti, hogy ketten, akik ugyanarról a könyvről beszélnek, megértsék egymást; és ugyanilyen mértékben szolgálja a nemzetközi bibliográfiai kooperációt, a bibliográfiai információk nemzetközi cseréjét. Ez a funkciója még azoknak a bibliográfiai vállalkozásoknak, könyvjegyzékeknek az esetében is igen nagy jelentőségű, amelyek ugyanarra a könyvre több bejegyzést, több hozzáférési pontot szánnak. Az egyáltalában nem ritka egyetlen bejegyzéses jegyzékeknek a használhatósága azonban egyenesen áll vagy bukik azzal, hogy a főlapok fixálják és közismertté teszik a katalogizált egységek általánosan elfogadott „nevét” – másszóval a főlap domináló szerepével.

Ebből az is következik, hogy Vajdának akkor sincs igaza, amikor a dokumentumok azonosíthatóságát szolgáló bibliográfiai leírás és a megtalálásukat szolgáló besorolási elemek, fogódzók között úgy húz választóvonalat, hogy az előbbit világméretben egyértelműen szabványosíthatónak mondja, míg az utóbbiakat illetőleg szerinte „több teret kell engedni – az adatközlés módjának és a minimumnak tekintett hozzáférési pontok körének szabványosítása mellett – a katalógus illetve a könyvtár funkciójából adódó változatoknak” (34. p.).

Szerintem a két feladat, a címleírás két részére vonatkozó szabályalkotás között ilyen különbség egyáltalában nincsen. Se az ISBD/M, se az új magyar szabvány nem szabványosítja „egyértelműen” a bibliográfiai leírást – hiszen például az utóbbinak a 3.1.1.–3.1.2. §-ban foglalt sémája nem kevesebb mint öt fundamentálisan különböző módját engedélyezi a bibliográfiai leírás megszerkesztésének; s emellett azzal, hogy számos fakultatív elemet tartalmaz, a variációs lehetőségek számát még tovább sokszorozza. Az alapstruktúra persze változatlan: az öt – vagy huszonöt – variáns nem mond ellent egymásnak, s ezzel a szabvány biztosítja, hogy a kereső, ha egyszer tisztába jött a közös strukturával, eligazodjék bármelyik variánsban. Pontosan ugyanez áll azonban a besorolási elemekre is: az ilyen nagyvonalúan magyarázott „egyértelműséget” a besorolási elemektől, a fogódzók kombinációinak a megengedett változataitól ugyanolyan joggal követeljük meg, mint a bibliográfiai leírástól.⁵

Aki az eddig elmondottakkal egyetért, az azt is be fogja látni, hogy a leíró betűrendes katalógusban a főlap fejének, besorolási elemeinek a legcélszerűbb kiválasztása a lehetséges hozzáférési pontok, fogódzók közül – legalábbis egyelőre még – ugyancsak elsőrendű jelentőséggel bír. A katalógusok és bibliográfiák befolyásolják ugyan a keresési szokásokat, de a befolyásolásnak mégis az ellenkező iránya a fontosabbik: a keresők preferenciáinak kell elsődlegesen meghatározni a katalógusainkban a hozzáférési pontoknak, s ezek között mindenekelőtt a főlapnak a helyét.

Amikor Vajda nyomatékosan hangsúlyozza a másodlagos, stb. hozzáférési pontok fontosságát, elhanyagolásukért joggal teszi felelőssé a rossz szabályzatot és a lusta könyvtárost, de abszolút alaptalanul a „főlap-melléklap dogmát” (39. p.). És teljesen helytelen úton jár akkor is, amikor olyanokat mond, hogy „minden lap főlap”, s hogy az adatelemek minden rangsorolása elhibázott⁶.

A főlap a leíró betűrendes katalógus mindhárom alapfunkcióját optimálisan látja el. A melléklap a második és a harmadik alapfunkció ellátására gyakran jóval kevésbé alkalmas, esetleg egészen alkalmatlan. Ez matematika, és automatikusan következik belőle az adatelemfajták rangsorolásának a jogossága. Minél több katalógushasználó várakozásának felel meg egy adatelem, annál magasabban rangsorol; s a hely a főlap címfejében természetesen illeti meg azt az adatelemet, amely a legtöbb olvasó várakozásának felel meg, tehát a legtöbbnek takarítja meg a kerülő utat, kalauzolja el egyenesen a leghatékonyabb laphoz.

De még tovább is megyek. Nemcsak az adatelemfajták rangsorolását tartom indokoltnak, hanem – *horribile dictu!* – Csűryvel együtt még az egyéni szerzői név primátusát is vallom. Sőt, – legalábbis ami Európát és Amerikát illeti – a katalogizálás minden vitán felül álló, évezredes múltú, de még ma is nagyon eleven tartalmú közhelyének tartom.

Az adatelemek rangsorolásáról vallott nézetével együtt persze, enyhén szólva, elharmadodottnak tartom Vajda véleményét ott is, ahol az „egyéni szerző versus testületi szerző bizonyára érdekes, de egyre inkább időszerűtlenné váló, sőt mondvacsinált” peréről beszél (31. p.).

Csak mellékesen jegyzem meg, hogy az olvasói szokások és a hozzáférési pontok egymáshoz viszonyított értékének a felderítésére irányuló vizsgálatok hasznosságáról szólva, Vajda pontatlanul fogalmaz: a „lehetséges” és az „összes” hozzáférési pontok feltárását követeli (38. p), másszóval a teljességet, egy olyan vonatkozásban, amely eleve kizárja a teljesség fogalmát, s ahol a feladat lényege éppen a szelektálás optimálására való törekvésben áll.

Nem állhatom meg, befejezésül, Vajda egy másik *ex-cathedra* enunciaciójának – a „címleírás” szóról mondott elmarasztaló ítéletének – a megemlítését. „...a katalogizálási tételek (régí és rossz terminussal: »címleírások«)” – írja (35. p.).

Semmi logikai alapját sem látom annak, hogy a „címleírás” terminust „rossz terminus”-nak minősítse. A terminust ugyan két különböző jelentéssel használjuk: az egyik a műveletet, a másik annak termékét, eredményét jelöli. Ez a kettősség azonban a két fogalom kategóriája közötti nagy különbség következtében semmi zavart sem okoz. Az összefüggésből mindig kiderül, hogy a kettő közül melyik jelentésről van szó; a többes szám, például, már eleve kizárja az első jelentést.

Ha viszont nem kétértelmű, akkor miért lenne „rossz” a terminus? Szaknyelvünk legalább egy fél évszázada él vele, s ha ma 100 könyvtárost megkérdezzük, közülük 90 egyet fog érteni abban, hogy a címleírás egy adott könyv főlapjának a tartalma, e könyv főtétele, főbejegyzése; vagy az új szabvány terminológiája szerint: a könyv főlapja besorolási elemeinek és a könyv bibliográfiai leírásának az együttese.

Ezen kívül mi kell még ahhoz, hogy egy szaknyelv terminusa jó legyen? Pláne, miután más szavunk a fogalom jelölésére nincs. Akinek ez a szó nem tetszett, az eddig esetleg még felléphetett volna a követeléssel, hogy használjuk helyette a „bibliográfiai leírás” terminust. Ennek a lehetőségnek az útját azonban elvágta az új szabvány, amely ezt a terminust a címleírás egyik r é s z e számára foglalta le.

A „katalogizálási tétel” kifejezés használata a „címleírás” helyett, amit a fenti idézet implikál, két okból is szerencsétlen. Először, mert a megkérdezett 100 könyvtáros közül 90 nem fogja tudni, hogy mit értsen e szó alatt. A maradék 10 viszont a „Könyvtári címleírási szabályok” című MSZ 3424/1 T számú 1972. évi tervezetre fog gondolni, eddig az egyetlen hivatalos forrásra, amely a „tétel” szót katalogizálási terminusként használta – de a címleírásánál sokkal szélesebb körű jelentést adva neki: a főlapon, főbejegyzésen kívül a melléklapot és az utalást is belefoglalva e jelentésbe. Így Vajda javaslata után a szó máris két – még pedig nagyon zavartkeltően különböző, mert rokon – jelentéssel fut. Vagyis valóban „rossz” terminussá vált.

JEGYZETEK

1. CSÚRY István: Olvasók és könyvtárosok katalógushasználati szokásairól. Adatok és módszerek a könyvtári döntéshozatali tapasztalati megalapozásához.
FÜGEDI Péterné: Válasz CSÚRY Istvánnak.
VAJDA Erik: A bibliográfiai-katalogizálási szabványok megváltoztatásának jogosultsága és elvei. Gondolatok CSÚRY István cikke ürügyén.
Mindhárom a Könyvtári Figyelő 25.évf. 1979. évi 1. számában. 13–40. p.
2. Bibliográfiai leírás. Könyvek. Magyar Népköztársasági Országos Szabvány. MSZ 3424/1–78. – Bp.: Magyar Szabványügyi Hivatal. 75 p.
3. Ezzel a ponttal kapcsolatos az is, hogy FÜGEDINÉ félreérti az én terminológiámban szereplő „anyagi jegy” és „egységes, egységesített jegy” terminusok jelentését, amikor azt mondja, hogy „az új szabványban (szabványokban) az anyagi jegyek együttesének a bibliográfiai leírás, az egyesített jegyek sorának pedig a besorolási adatok (címfejek) felelnek meg” (26. p.).
4. Anglo-American cataloguing rules. – 2.ed. – Chicago: American Library Association; Ottawa: Canadian Library Association; London: The Library Association; 1978. – ISBN 0 8389 3210 X. – VII. és 2.p.
5. Meglepő, hogy ezen a ponton FÜGEDINÉ osztja VAJDA álláspontját.
6. VAJDA ellentmondani látszik önmagának, amikor a „szabvány-család” második csoportjáról szólva, a 35. lapon a „legfontosabb – egységesített – besorolási elemek”-ről beszél. Valójában azonban itt nem ellentmondásról, hanem csak pongyola fogalmazásról van szó: amiről itt tényleg beszél, az nem a különböző besorolási elemek fontosságának a különbsége, hanem csak az ugyanazon elem variánsaié, különböző formáié.